

- Rossii", **RIA**, 17 march 2019.
- 18 "Russian heavy flamethrower spotted in Saudi Arabia", **Defence Blog**, 10 April 2019.
 - 19 נאום של סגן שר ההגנה של סעודיה, ח'אלד בן סלמאן, ב-2019 MCIS <https://www.youtube.com/watch?v=BjY6EFEu0MM> -
 - 20 Alexander Osipov, "Rossiya i Saudovskaya Araviya posotrudnichayut v kosmose", **Nezavisimaya Gazeta**, 26 April 2019.
 - 21 "General Polkovnik Zarudnitsky: Razvitiye informatsionnyh i naukoymkih tehnologii predopredeliayet innovatsionniye razrabotki v oblasti vooruzhennoy borby", **Zvezda weekly**, 27 June 2018.
 - 22 Marianna Belenkaya, "Saudovskiy korol vsretilsia s glavoy MID Rossii", **Kommersant**, 5 March 2019.
 - 23 Yuri Barmin, "Russian FM puts politics above economics on GCC tour", **AI-Monitor**, 5 March 2019; Marianna Belenkaya, "How did Lavrov do on his Gulf tour", **AI-Monitor**, 7 March 2019.
 - 24 Aaron Miller and Richard Sokolsky, "The US-Saudi relationship: Much less than meets the eye", **CNN**, 14 November 2018.
 - 25 יואל גוז'נסקי ואפרים אסקולאי, "סעודיה מתקדמת במחקר הגרעיני" 28 בנובמבר 2018, גיליון 1111, **מבט על - INSS**;
Timothy Gardner, "U.S. approved secret nuclear power work for Saudi Arabia", **Reuters**, 28 March 2019; Erin Banco, "U.S. Nuclear Firms' New Plan to Cash In on Saudi Deal", **The Daily Beast**, 15 April 2019.
 - 26 Mark Hibbs, "KSA: Outliers and Firewalls", **Arms Control Wonk**, 16 April 2019.
 - 27 Jesus Rodriguez & Matthew Choi, "Trump: Saudi Arabia would turn to Russia, China if U.S ends arms sales over missing journalist", **Politico**, 11 October 2018.
 - 28 David Ignatius, "The Saudi engine of repression continues to run at full speed", **Washington Post**, 10 January 2019.
 - 29 יואל גוז'נסקי ושמואל אבן, "סעודיה בסכר מחירי הנפט", **מבט על - INSS**, גיליון 1125, 6 בינואר 2019;
Felipe Pacheco & Netty Idayu Ismail, "Saudi Politics, Oil and Proxy Wars: Mideast Market Risks in 2019", **Bloomberg**, 27 December 2018; Alex Nussbaum, "Oil Jumps Most Since June on Saudi-Russian Pact, Trade War Truce", **Bloomberg**, 3 December 2018.
 - 30 George Hay & Rob Cox, "Trump's Saudi amorality can make Gulf great again", **Reuters**, 26 November 2018.
 - 31 Eli Lake, "Lindsey Graham's Plan for Regime Change — in Saudi Arabia", **Bloomberg**, 5 December 2018.
 - 32 Samuel Ramani, "Russia's eye on Syrian reconstruction", **Carnegie Endowment**, 31 January 2019.
 - 33 Christopher Brandt, Isabel Linzer, Shannon O'Toole, Arch Puddington, Sarah Repucci, Tyler Roylance, Nate Schenkan, Adrian Shahbaz, Amy Slipowitz, and Caitlin Watson, "Freedom in the World 2019", **Freedom House**, February 2019; Eric R. Mandel, "Will America leave the gulf as China and Russia gain
- ## הערות למאמר: כיצד רוסיה מצליחה להפיק תועלת מהמשבר הסעודי-מערבי לאחר רצח ג'מאל חאשקג'י?
- 1 "Russia's military gamble in Syria is paying off handsomely", **Economist**, 16 May 2019.
 - 2 Timothy Gardner, "U.S. Senate proposal would block Saudi path to atomic weapon in nuclear deal", **Reuters**, 13 February 2019.
 - 3 "Rating the World Leaders: The U.S. vs. Germany, China and Russia", **Gallup**, 2019.
 - 4 Yury Barmin, "How Moscow lost Riyadh in 1938", **Aljazeera**, 15 October 2017.
 - 5 Mark N. Katz, "Saudi-Russian Relations Since the Abdullah-Putin Summit", **MEPC**, Vo. XVI (Spring, N. 1); Mark N. Katz, "Saudi-Russian Relations: 1979-2009", **MEI**, 1 October 2009.
 - 6 Irina Zvyagelskaya, "Why Russia and Saudi Arabia Are Resetting Relations", **Valdai Club**, 26 June 2015.
 - 7 Maxim Suchkov, "Contemporary Russia-Saudi Relations: Building a Bridge of Cooperation over the Abyss of Discrepancies", **Iran and the Caucasus**, 20 (2016), pp. 237-251.
 - 8 Anna Borshchevskaya, "King Salman's Moscow Visit Overshadowed by Past Tensions", **Washington institute**, 4 October 2017.
 - 9 Vinay Kaura, "The Dynamics of Saudi-Russian Relations", **BESA**, 22 October 2017.
 - 10 Stephanie Flanders, Vivian Nereim, Donna Abu-Nasr, Nayla Razzouk, Alaa Shahine and Riad Hamade, "Saudi Crown Prince Discusses Trump, Aramco, Arrests: Transcript", **Bloomberg**, 5 October 2018.
 - 11 "Meeting of the Valdai International Discussion Club", **Kremlin**, 18 October 2018.
 - 12 "Kreml ne podvergayet somneniyu zayavleniya Saudovskoy Aravii po delu Khashokdji", **Kommersant**, 26 October 2018. "V Kremlе prizvali rukovodstvovatsia proverennoy informatsiyei v dele Khashokdji", **RT**, 23 October 2018.
 - 13 "Russia Warns U.S. Against Interfering with the Saudi Royal Succession", **Fortune**, 26 December 2018.
 - 14 Jake Rudnitsky and Ilya Arkhipov, "Russians Flock to Saudi Forum as Mnuchin Joins West's Exodus", **Bloomberg**, 19 October 2018.
 - 15 Andrey Petrov, "V poiskah opori: pochemu Saudovskaya Araviya gotova stroit zavodi v Rossii, obyasnil ekspert", **Rueconomics**, 31 October 2018; "Saudovskaya Araviya zakhotela postroit v Rossii neftekhimicheskiy zavod", **Pronedra**, 1 November 2018; "Saudi Aramco i SABIC investiruyut v sozdaniye neftekhimicheskogo zavoda v RF", **Oilcapital**, 2 November 2018; "Saudovskaya Araviya vlozhit \$500 mln. v Rossiysko-Kitayskiy investfond", **Gazeta**, 25 October 2018.
 - 16 Cyril Widdershoven, "The oil market isn't as weak as it appears", **Oilprice**, 26 May 2019.
 - 17 "Saudovskiy ministr predupredil o vrede novykh sanktsiy protiv

Command, before the Senate Armed Services Committee on the posture of U.S. Central Command great power competition: the current and future challenges in the Middle East", **US Senate**, 5 February 2019, pp. 9-12.

- 47 הנחת יסוד סמויה בבסיסו של מאמר זה וההמלצות המנוסחות בו, היא הצורך להימנע משיפוטיות ו"קטלוג" של רוסיה וסין כריבות או אויבות של ישראל. הקשרים מול השתיים מעוררים מתחים מול אינטרסים אחרים של ישראל (לעתים חזקים בהרבה), אך גם מייצרים הזדמנויות חשובות. לפיכך, ההמלצות מבקשות לסייע לישראל להאדיר את ההזדמנויות ולצמצם את הסיכונים.
- 48 Shira Efron, Howard J. Shatz, Arthur Chan, Emily Haskel, Lyle J. Morris, Andrew Scobell, "The Evolving Israel-China Relationship", **RAND Corporation**, 2019, pp. 127-133.

הערות למאמר: שינוי תפיסת ההכשרה הפיקודית בקורס חובלים - סיכום תהליך

- 1 רונן דרורי ועדי שירצקי, "אבחון תחום הפיקוד והמנהיגות בקורס חובלים", בית הספר לפיתוח מנהיגות, חיל חינוך, 2012.
- 2 מנהיגות ימית, תוה"ד זרוע הים, 2011.
- 3 תמר ברש ואיריס וילנאי, "עבודת החובל המצטיין", ענף מדעי ההתנהגות, זרוע הים, 2013.
- 4 ברש ווילנאי, 2013.
- 5 יגל שרעבי, "לכל לוחם יש מאפייני האישיות שלו, האמנם? שימוש במבחן אישיותי בחיל הים הישראלי", בית ספר לקצינים, זרוע הים, 2010; יגל שרעבי, "מאפייני פרופיל החובל בהסתכלות רב שנתית", בית הספר לקצינים, זרוע הים, 2015.

הערה להקדמה - המעבדה התפיסתית

- 1 דוד בן-גוריון, **צבא וביטחון**, מערכות, תל-אביב, 1955, עמ' 233.

הערות למאמר: קיצור תולדות התמרן

- 1 דוד בן-גוריון, **צבא וביטחון**, מערכות, תל-אביב, 1955, עמ' 291.
- 2 **שם**, עמ' 243-244.
- 3 סא"ל (מיל) ד"ר עדו הכט וד"ר איתן שמיר, "מבצעי תמרן יבשתי מול מבצעי ירי מנגד בעולם", **מערכות** 481-480 (נובמבר 2018).
- 4 זאב ז'בוטינסקי, **על קיר הברזל**, ראזסווייט, 4 בנובמבר 1923.
- 5 במערכה, כרך ה', עמ' 135-137.
- 6 יהודה וגמן, "בן-גוריון: 'להתכונן לפלישה כוללת'. ההגנה: 'הזקן השתגע'", **מידה**, 22 באפריל 2015.
- 7 בן-גוריון, 6 באפריל 1948, יומן מלחמה, כרך א', עמ' 344.
- 8 וגמן, אתר מידה.
- 9 מדברי דוד בן-גוריון במועצת מפא"י, 19 ביוני 1948 בעקבות כנס הפקת הלקחים שקיים עם מפקדי החטיבות בימי הפוגה הראשונה, יומן מלחמה, כרך ב' עמ' 535-534.
- 10 "אם תיפתח המלחמה, יש לייצב עד כמה שאפשר שתי החזיתות בצפון ובדרום, ולהכין כוח ותכנית לשבור הלגיון ולכבוש שכם. זה מחייב פיקוד אחיד בכל ההיקף של המשולש... שמרכזו ירושלים. המלחמה על ירושלים והמרחבים סביבה – מחוץ לכול הטעמים הסנטימנטליים- היא מלחמה על הארץ; אם נצח כאן, אפשר להניח שניצחנו". דוד בן-גוריון, יומן מלחמה, עמ' 510.

influence?", **Jerusalem Post**, 27 February 2019.

- 34 Michael Kofman, "Drivers of Russian Grand Strategy", **Frivarld**, Briefing nr. 6 2019, p. 3.
- 35 ההתנגדות להתערבויות כאלה, הנקראות ברוסיה "המהפכות הצבעוניות", הפכה לאחד העקרונות המובילים עבור הקרמלין. הדבר התבטא באופן מובהק לאחרונה בסיוע המדיני, ויתכן גם כלכלי-צבאי שהוגש לממשלי מאדורו בונצואלה ואלבשיר בסודאן (במקרה האחרון, כנראה גם תוך הסתייעות בסעודיה). בכירי ממשל פוטין חוזרים לעתים קרובות על רעיונות אלה בפורומים ציבוריים ובמסמכי הביטחון הלאומי של הפדרציה הרוסית.
- Robert Kagan, "The strongmen strike back", **Foreign Policy**, **Brookings**, (March 2019).
- 36 Arch Puddington, "Freedom in the World 2018", Freedom House, New York, NY, and Washington, DC, pp. 1-2; Popkov Roman, "Publicniye kazni marodyorov I drugiy zrelishchniye meropriyatiya: sovyety lyudey Prigozhina svergnutomu diktatoru", **MBK**, 25 April 2019; Tim Lister, Sebastian Shukla and Nima Elbagir, "Fake news and public executions: Documents show a Russian company's plan for quelling protests in Sudan", **CNN**, 25 April 2019; Paul Goble, "Sudan Coup Highlights Weaknesses of Putin's Plan to Create 'African Empire' for Russia", **Jamestown Foundation - Eurasia Daily Monitor**, Vol 16 (54), (April 2019).
- 37 עמוס הראל, חיים לוינסון ויניב קובוביץ, "חברת סייבר ישראלית ניהלה משא ומתן למכירת יכולות התקפיות מתקדמות לסעודיה", **הארץ**, 4 בדצמבר 2018.
- 38 "London pushes to take Saudis off EU dirty money blacklist: sources", **Reuters**, 8 February 2019.
- 39 Steven T. Dennis, "Top Democrat Seeks New U.S. Penalties Against Saudi Arabia", **Bloomberg**, 6 February 2019.
- 40 Timothy Gardner, "U.S lawmakers seek oversight over any Saudi nuclear power deal", **Reuters**, 19 December 2018.
- 41 Kadri Gursel, "How Ankara's anti-West attitude plays into Western hands", **Al-Monitor**, 18 April 2019.
- 42 Tom Hamburger, Mufson Steven and Nakashima Ellen, "Top Trump appointees promoted selling nuclear power plants to Saudi Arabia over objections from national security officials, House Democratic report says", **Washington Post**, 19 February 2019.
- 43 Sagatom Saha, "Russia's Nuclear Diplomacy, How Washington Should Respond", **Foreign Affairs**, 4 April 2017; Debalina Ghoshal, "How Should the US Handle Saudi Nuclear Power Aspirations?", **BESA Center Perspectives Paper**, No. 1,084, 7 February 2019; Sagatom Saha, "The US Must Build Saudi Arabia's First Nuclear Reactors", **Defense One**, 20 July 2018.
- 44 Nikolay Kozhanov, "Iran threatened by Russia-Saudi oil pact", **Al-Monitor**, 23 February 2019.
- 45 Jenni Marsh, "From a golden gun to a bear hug ... Saudi Prince's Asia tour tells the West: You may shun me, but I'm not alone", **CNN**, 24 February 2019; "Saudi crown prince defends China's right to put Uighur Muslims in concentration camps", **The Telegraph**, 22 February 2019.
- 46 "Statement of general Joseph L. Votel, commander, U.S. Central

העמותים הצפויים, מזכר 183, **המכון למחקרי ביטחון לאומי**, תל-אביב, אוקטובר 2018.

11 גבי סיבוני ומורן מירצ'יק, "קללת השפע", **מערכות** 459 (פברואר 2015).

הערות למאמר: שכלול כוח המחץ

- 1 יחד עם זאת, אנו בהחלט ערים לכך שחלק מהאתגרים שאנחנו מתארים עשויים להופיע עוד קודם, ויידרשו היערכות בטווחי זמן קצרים עוד יותר.
- 2 באזיל הנרי לידל הארט, **מחשבות על המלחמה**, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 49.
- 3 דוד בן-גוריון, **יחוד ויעוד**, מערכות, תל-אביב, 1971, עמ' 207.
- 4 בכל מקום בו מצוין "תמרון יבשתי", הכוונה ל"תמרון יבשתי משולב ורב-זרועי".
- 5 דגלס א. מקגרגור, **השתנות תחת אש**, משרד הביטחון הוצאה לאור, תל-אביב, 2007, עמ' 33-34.
- 6 גבי סיבוני וגל פרל פינקל, "גיוס והפעלה של עוצבות המילואים בתרחישי העימותים הצפויים", בתוך מזכר 183, **המכון למחקרי ביטחון לאומי**, תל-אביב (אוקטובר 2018).
- 7 **לידל הארט**, 1989, עמ' 32.
- 8 **מקגרגור**, 2007, עמ' 44.
- 9 מאמר זה אדיש להיבטים קונקרטיים של הרכב הכוח, ובכלל זה רעיונות הנוגעים לשילוב יכולות אוטונומיות במסגרת התמרון.
- 10 מקגרגור, 2007, עמ' 33.
- 11 דני אשר, "מכפיל כוח ששינה כיוון - מפקדות האוגדה", **מערכות** 471 (מאי 2017).
- 12 לקחי מלחמת לבנון הראשונה ומלחמת לבנון השנייה מחזקים תובנות אלו.
- 13 יובל בזק, "צה"ל - הדרך לצבא מקצועי יותר, כיצד להתאים את צה"ל לאתגרי העתיד", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 3 (דצמבר 2009).

הערות למאמר: ניידות ותמרון בשדה הקרב - גורם הקרקע ומושגי יסוד בלחימה

- 1 מוטי גולני, **תהיה מלחמה בקיץ**, מערכות, תל-אביב, 1997, עמ' 83.
- 2 'עקב דורי, **חטיבה עצמאית - דוקטרינה 5/2289/50**, המטה הכללי, 18 באוקטובר 1949.
- 3 המטה הכללי, עקד כללי, **תורת הקרב**, כרך א' - **התקפה**, צה"ל, 1964, עמ' 8.
- 4 **שם**.
- 5 **שם**, עמ' 10-11.

הערות למאמר: מיצוי הכוח - האמנם? יחסי הגומלין בין הקצינים והנגדים בצה"ל

- 1 נכון לינואר 2019 לפי נתוני מנהל נגדים בצה"ל.
- 2 תורת הנגד, טיוטה רשמית, גרסה 2.0, 2018, עמ' 14.
- 3 ציפורה שכטמן ועודד בושריאן (עורכים), **בין הורים למורים בחינוך העל יסודי**, 2015, עמ' 39.
- 4 תורת הנגד, 2018.
- 5 אל"ם אמיר אבולעפיה, "האומץ להביע דעה", **מערכות** 433 (אוקטובר 2010).
- 6 יגאל אלון, **מסך של חול**, הקיבוץ המאוחד, 1960, עמ' 304.

11 דוגמה לכך אפשר לראות בשורות אלו, מתוך המנון פתח: "היו שלום הדמעה והצער, היו שלום האנחה והבכי... ברוכים האש וקולות הירי, ברוכים הדם ומות הגיבורים... הנה הם חוזרים לשדה המערכה, אחרי שהורחקו מהקרב על-ידי מזימות האויבים והבוגדים" אהוד יערי, "טרור עם אידיאולוגיה", דבר, 10 במרס 1967.

12 אלוף (מיל) יעקב עמידרור, מתוך INSS מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון, 31.10.17.

13 ישראל טל, **בטחון לאומי: מעטים מול רבים**, דביר, תל-אביב 1996, עמ' 222-220.

הערות למאמר: התמרון היבשתי הרביזרועי לנוכח אתגרי העתיד

- 1 'הושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל-אביב, 1990, עמ' 591.
- 2 **שם**, עמ' 585.
- 3 התהליכי ההתפתחות המזוהים בארגונים האידיאולוגיים העיקריים תואמים את תורת "שלושה השלבים" של מאו דזה דונג: שלב ראשון - ארגון בלתי-סדיר הנוקט בחתרנות ובלוחמה בלתי-סדורה; שלב שני - ארגון סדיר המשלב לחימה הגנתית סדורה כדי להגן על הישגיו עם המשך לחימה התקפית בלתי-סדורה כדי להמשיך לערער את יציבות האויב; שלב שלישי - ארגון סדיר המפעיל יכולת לחימה סדורה במאמץ העיקרי שלו ולחימה בלתי-סדורה במאמצים משניים או תומכים. כמה מהארגונים סביב ישראל היום מצויים כבר בתוך השלב השני ולפחות אחד, חזבאללה, כבר פוזל לעבר השלב השלישי. כיוון שמאמר זה מתייחס לעתיד בעוד לפחות עשר שנים, עלינו להניח שאם תהליך התפתחותם לא ייקטע יגיעו חלק מהארגונים לשלב השלישי.
- 4 עוז אלמוג ותמר אלמוג, "מחקר על דור ה-Y בישראל", **אנשים ישראל - המדריך לחברה הישראלית**, מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית, 17 במאי 2013.
- 5 "המנצחות הגדולות של מלחמת העולם השנייה (ברית-המועצות, בריטניה וארצות-הברית) השתמשו בהירואיקה של הניצחון כדי להזין את הרגש הפטריטי, אבל הקטל ההמוני והבעתה ממה שחוללה המוטציה הדיקטטורית, לצד התפתחות המלחמה הקרה, העלו במערב הדמוקרטי סימני שאלה על אודות סמכות המדינה וכוונותיהם של מנהיגיה. הספק הזה הניע תהליך הדרגתי וארוך שנים של ריכוך הסמכות הקולקטיבית וצמצום האשראי הממלכתי, ובה בעת של התחזקות האוריינטציה האינדיבידואליסטית". **שם**.
- 6 רוני טיארג'אן אור ורס"ן איה דולב, "השפעות הדדיות בין התמרון הצבאי לחברה האזרחית", **מערכות** 482 (ינואר 2019).
- 7 ההתפתחות המשמעותית ביותר נובעת מהתפתחות אמצעי הגילוי והכיוון המיועדים ללילה. צה"ל אימץ את יתרון הלילה כדי להתגבר על הנחיתות באש ולהביא לידי ביטוי את יתרון האיכות והיזמה בניצולם של התפרים בין המערכים בקרבות לילה. אמצעי הכינון הליליים שנמצאים בתפוצה רחבה ברשות האויב, מחייבים לתת מענה שונה לאתגרים אלה.
- 8 יובל בזק וגבי סיבוני, "קיצור תולדות התמרון", **מערכות** 484 (יולי 2019).
- 9 "אין בדתנו לנהל מלחמה, אם נותקף שוב, כאשר ניהלנו בתקופה הטרורם היסטורית, בימי ההגנה - מלחמה סטטאית, דפנסיבית, במקום התקפנו. אם יתקיפו אותנו בעתיד, אנו רוצים שהמלחמה תתנהל לא בארצנו, אלא בארץ האויב, ושלא נתגונן אלא נתקוף. מלחמה זו עושים לא על-ידי יישובי ספר, אלא על-ידי כוחות ניידים המצוידים בכלי תנועה מהירים ובעוצמת אש חזקה". דוד בן-גוריון, **צבא וביטחון**, מערכות, תל-אביב, 1955, עמ' 243.
- 10 גבי סיבוני וגל פינקל-פרל, גיוס והפעלה של עוצבות המילואים בתרחישי

הערות למאמר: "לשון אדומה" ל"סדין אדום"

- 1 ד"ר שמעון גולן, מ"קלשון" ל"נחשונים": זרקור היסטורי מיוחד במלאת יובל למלחמת ששת הימים, תוה"ד, צה"ל, 2017.
- 2 שמעון כהן, "גדול כשלי המודיעין - לפני ששת הימים", ערוץ 7, 6 ביוני 2017.
- 3 אריה יצחקי, "מתי נפלה ההחלטה לפתוח במלחמת ששת הימים, ולמה נקבע יום ה'ע" ל-5 ביוני", אתר הבית של אריה יצחקי, 4 ביוני 2007; רוני סופר, "מחלוקת היסטורית: למה דווקא ב-5 ביוני?", YNET, 5 ביוני 2007.
- 4 אברהם איילון, סופת אש במדבר, משרד הביטחון הוצאה לאור ומוזון, בן שמן, 2017, עמ' 64.
- 5 ישעיהו גביש, "אסטרטגיה במיטבה", שריון 26 (יולי 2007); יצחקי, 2007.
- 6 איילון, 2017, עמ' 61.
- 7 גביש, 2007.
- 8 ד"ר שמעון גולן, 2017, עמ' 56; ישעיהו גביש, סדין אדום, הוצאת כנרת זמורה-ביתן, מודיעין, 2015, עמ' 130.
- 9 איילון, 2017, עמ' 64.
- 10 בסיס אווירי יומי בגדה המערבית של הים האדום.
- 11 שמעון לביא ופסח מלובני, "המודיעין במלחמת ששת הימים: הצד שהצליח מול הצד שכשל", מבט מל"מ 78 (יולי 2017).
- 12 יצחקי, 2007.
- 13 שם.
- 14 גביש, 2007.
- 15 גביש, 2015, עמ' 129-131.
- 16 בני מיכלסון, "המערכה בחזית הדרום", שריון 26 (יולי 2007).

הערות למאמר: קלאוזביץ' והטרור הימי נגד ישראל בשנים 1974-1994

- 1 אבי קובר, "סכסוכים בעלי עצימות נמוכה: מדוע קיים פער בין תיאוריה ומעשה?", בתוך חגי גולן ושאלו שי (עורכים), העימות המוגבל, מערכות, תל-אביב, 2002, עמ' 69-70, 86-88.
- 2 יובל ארנון-אוחנה, אש"ף - דיוקנו של ארגון, הוצאת מעריב, תל-אביב, 1985, עמ' 83-89.
- 3 קרל פון קלאוזביץ, עקרונות המלחמה, מערכות, תל-אביב, 1950, עמ' 27.
- 4 גיא בכור, לקסיקון אש"ף, משרד הביטחון הוצאה לאור, תל-אביב, 1991, עמ' 125.
- 5 "אחד מעיקרי החשובים ביותר של המלחמה התוקפנית הוא - הפתעת האויב" - קארל פון קלאוזביץ, עקרונות המלחמה, מערכות, תל-אביב, 1954, עמ' 40.
- 6 שם, עמ' 41.
- 7 "עליך לבחור להתקפתך נקודה אחת במערכות האויב ולתקפה ביתרון כוח גדול" - שם, עמ' 34.
- 8 "לעולם אין הפעילות הלוחמנית מכוונת נגד החומר בלבד אלא תמיד בעת ובעונה אחת, גם נגד הכוח הרוחני המפיח חיים בחומר זה - ואין להפריד בין השניים" - שם, עמ' 116.
- 9 "שיקולים שהתוקף צריך להביאם בחשבון בעניין פני הקרקע הם: לא לבחור לנקודת התקפה שטח קשה מדי, ובצע את ההתקדמות ככל האפשר דרך אותה סביבה שבה תמטע יכולתו של האויב לצפותך" - שם, עמ' 59.

- 10 בזיל לידל-הרט, מחשבות על המלחמה, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 244.
- 11 קלאוזביץ, 1950, עמ' 77.
- 12 קובר, 2002, עמ' 85.
- 13 גנור, 1995, עמ' 7.
- 14 זאב אלמוג, "הכוח הימי של ישראל - נדבך חיוני להכרעה בשדה הקרב המערכתי", צבא ואסטרטגיה 1 (מאי 2011), עמ' 28.
- 15 פעילות זו היא יישום של עקרון שקבע לידל הארט "התנועה - מסגירה את הגייסות (או לחילופין את כלי שיט - ע"ר) אין דרך להסתירה מהאוויר, והיא הופכת את ההפתעה המוחלטת לכמעט בלתי אפשרית". לידל הארט, 1989, עמ' 244.
- 16 ראש מה"ד, אלוף דורון רובין, העיד על הפשיטה בנועימה ב-1988: "פעולת נועימה היא פעולת מנע, מטרתה לגרום למחבלים לעסוק פחות בחדירות ויותר בהגנה על עצמם". גנור, 1995, עמ' 8.
- 17 תחקיר מטכ"ל לאירוע "אבק דרכים", 1990, מסמך פנימי.
- 18 קלאוזביץ, 1977, עמ' 170.

הערות למאמר: איכות היא שם המשחק - יעול פקדת המבצע

- 1 מחלקת תורה והדרכה, זרוע היבשה, הפיקוד והשליטה במבצעי כוחות היבשה, עמ' 127-128.
- 2 אויב הפועל בצורה מבוזרת ונטמע במרחבים עירוניים רוויי אוכלוסייה ובתווך עילי ותחתית. אויב זה עושה שימוש נרחב באמל"ח שמנגד (תמ"ס, נ"ט, צליפה), כדי לפגוע בעורף הצבאי, האזרחי ובמאמצי התמרון.
- 3 אג"ם - תוה"ד, מילון למונחי צה"ל, עמ' 228-229; Shira Efron, Howard J. Shatz, Arthur Chan, Emily Haskel, Lyle J. Morris, Andrew Scobell, "The Evolving Israel-China Relationship", RAND Corporation, 2019, pp. 127-133.